

MISKOLCZY AMBRUS

A nemzeti-legionárius állam ideológus újságírói: a filozófus és az antifilozófus, a történész és a szociológus*

Ezerkilencszáznegyven szeptember 14-én királyi dekrétum proklamálta a nemzeti-legionárius román államot, ez lett „a legionárius forradalom” első vívmánya. Az államvezető és egyben a minisztertanács elnöke Ion Antonescu tábornok, alelnöke Horia Sima, a Szent Mihály Arkangyal Légió, másképpen a Vasgárda parancsnoka. Ez az esemény is a sokat emlegetett, jellegzetes román paradoxonok egyike. Egyfelől igaz ugyan, hogy a Vasgárda a harmadik nagy, európai fasiszta mozgalom, de az olasz és német fasizmus parlamentáris úton, illetőleg bizonyos látszatok megőrzésével került hatalomra. Másfelől a Vasgárdát a király már korábban megtizedelte, azaz a gárda elvesztette elitjét, és a népi humor szerint olyan lett, mint a krumpli: a java a föld alatt volt. Csakhogy a karizmatikus vezér, a Kapitány, Corneliu Zelea Codreanu holtában is legitimálta mindazt, ami történt. 1927-ben ötödmagával alapította meg a Légiót, és 1937-ben a decemberi választások után elmondhatták: öten voltunk, egymilliónyan vagyunk. Igaz, csak a harmadik helyen végeztek, a liberálisok és a parasztpártiak mögött, de így is felborították a hagyományos váltógazdaságot, mivel II. Károly király a Parasztpártot jó ideje nem tartotta kormányképesnek, most éppen azért, mert vezetője, Iuliu Maniu a választási kampányban megneemtámadási szerződést kötött Codreanuval, ez pedig nem titkoltan totális államot akart, és mozgalma már a korrupt demokráciával szemben intézményesítette a politikai gyilkosságokat.

Codreanu még 1924-ben lelőtte a jászvásári rendőrfőnököt, mert az keményen megtorolta az antiszemita kilengéseket. 1933 végén három legionárius, Nicolae Constantinescu, Ion Caranica és Doru Belimace meggyilkolta Ion Duca miniszterelnököt, mert a választások előtt betiltotta a Légiót. A gyilkossággal beléptek a legionárius mitológiába, a hármójuk nevéből alkotott szó: Nicador, maga is személynévvé vált. 1936-ban tíz legionárius, az ugyancsak legendává váló decemvirek, meggyilkolták a Vasgárdából kivált és vele szembe fordult disszidens mozgalom fejét, M. Stelescut. Ezután a király lépése következett. Amikor látta, hogy 1937 elején a spanyol polgárháborúban elesett két legionárius vezetőt, Ioan Moțát és Vasile Marint milyen hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára, felajánlotta a miniszterelnökséget Codreanunak, és cserébe a kapitányi tisztséget kérte magának. A Kapitány nem engedett, nem akart az elhasznált miniszterelnökök sorsára jutni, a választások után békét hirdetett, csakhogy a király 1938 elején bevezette a maga

---

* A jelen dolgozat két nagyobb, a Vasgárdával, valamint Emil Cioran életével és művével foglalkozó munka előtanulmánya.

diktatúráját, majd Codreanu és vezérkarát perbe fogatta, november 29-ről 30-ára virradó éjszaka pedig a Kapitányt a nicadorokkal és decemvirekkel együtt megölette. Ezért 1939. szeptember 21-én a „Bosszúállók Csapata” lelőtte a korábbi gyilkosságokat levezénylő miniszterelnököt, Armand Călinescut. Válaszként a király rögtön megtizedeltette a börtönben fogva tartott legionáriusokat, a tetemeiket pedig közszemlére tették. A király a maga diktatúráját népszavazással szentesítette, de Besszarabia és Észak-Erdély elvesztése után uralkodói tekintélye, semlegességi politikája hitelét veszítette. 1940. szeptember 6-án a német orientációt képviselő Antonescu tábornok arra kényszerítette, hogy fiának, Mihálynak engedje át a trónt, és ezek után Bukarest népe kiment az utcára. Természetesen, az elsők között ismert legionáriusok, már csak azért is, hogy feledtessék korábbi alkudozásait a hatalommal, hiszen a király a németekkel való jó viszony érdekében legionáriusokat is bevett a kormányba, köztük a Codreanu-utód gárdavezér Simát, aki azonban a bécsi döntés előtt eltűnt, és szeptember elején puccsot szervezett Brassóból. A puccs, a „Marcia su Roma” modelljét követve végül mégis megvalósult, és szeptember 6-át rögtön elnevezték a „Legionárius Győzelem Napjára”. Jellegzetes kettős hatalom jött létre, amely 1941. január végéig tartott, amikor Antonescu felszámolta a Légiót.

A „legionárius forradalommal” a legionárius publicisztika is megújult. Paradox módon erről a forradalomról a publicisztikában a legjobb elemzést az adta, aki korábban megtagadta a Vasgárdát, hirtelen megtért, már szeptember 7-én, de nem véglegesen: N. Crainic.¹ Igaz, most – október 8-án – megvallotta, hogy Codreanuval kölcsönösen meg is gyűlölték egymást. Károly király sem tudta volna jobban megvallani: a karlista diktatúra célja nem volt más, mint a jobboldali eszmék kompromittálása baloldali emberekkel. Crainic elvetette Codreanu módszereit, de most rátapintott a lényegre: a Kapitány által hozott többlet nem az eszmékben rejlik, mert eszméi mindenkinek lehetnek, hanem „a kegyetlen fegyelemben”. A legionárius uralom nem szervezés, hanem lelki azonosulás kérdése. A legionárius rendszer a demokratikus rezsim bomlása és a kommunista sötétség között helyezhető el. Ez a gyermekek világa, mert az önfeláldozás szelleme a gyermeki naivitáson nyugszik. Ezért „Romániában nem a gyermekek üdvözülnek a szülők által, hanem a szülők a gyermek által”. Viszont ott a kétely, mert „a jelen európai helyzetben a Vasgárda az utolsó kártya, amelyet a román állam mint önálló politikai személyiség kijátszik. Borzalommal tölthet el, hogy mi jöhet utána.”² Az üdvözítő gyermekek gyermeteg naivitása nem ismert határokat. 1941 januárjának elején egy nyugdíjas bíró feleségével és lányával meglátogatta Hudiță-t, Maniu bizalmasát, és a beszélgetés hevében, miután sejtelmesen jelezte, hogy a tábornok és a Vasgárda közötti szakítás hamar bekövetkezik, és jó lenne, ha házigazdája vigyázna magára, a bölcsészlány atyja szavait a következő kijelentéssel nyomatékosította: „Ha

1 *Nichifor Crainic*: Scurtă recapitulare. <http://www.miscarea.net/w/?p=4208> (a letöltés ideje: 2013. szept. 30.).

2 *Ideea care ucide*. Szerk. Constantin Petculescu–Alexandru Florian. Noua Alternativă, București, 1994. 317–322.

a fészek [gárdista sejt], amelynek tagja vagyok, azt kívánná, hogy apámat lelőjem, habozás nélkül megtenném.”³Hogyan fordultak szembe az apák világával az értelmiségi gyerekek, akik egyébként tehetséges értelmiségiek voltak – ezt mutatom be az alábbiakban négy portréval.

Constantin Noica, a filozófus

A szélsőséges dacreakcióra Constantin Noica a példa. Ha kvalitásait tekintjük, ő a legionárius forradalom első két hónapjának vezérpublicistája. Korábban Cioran és Eliade mellett és mögött csak fontoskodó másodhegedűsként jelenhetett meg, most egyrészt magát kellett meghaladnia, másrészt a korabeli szómámort mérsékelnie, miközben – ő, a sejtelmes filozófiai okfejtések ínyence – szerfölött kemény kijelentéseket tett. Egyszerű szavai és kifejezései valamiféle szavakon túli világot sejtettek. Úgy tett, mintha ennek a világnak az üzenetét hozná: a Történelemét. Nem véletlen, hogy a bibliafordító Gala Galaction éppen Noica cikkeiből akarta megismerni a legionárius értékeket és a legionárius ideológia belsőseit.⁴ De vajon mennyire sikerülhetett?

Noica korábban is jobbra húzott, akkor is, amikor a *vita contemplativa* szellemi örömeit kereste, de úgy, hogy azokat, akik *vita activát* éltek, egyfajta irigységgel figyelte, így aztán, amikor Párizsban megtudta, hogy Codreanu meggyilkolták, csatlakozott a Légiohoz. Lélekben már korábban ott volt, Moța és Marin spanyolföldi halála mélyen hatott rá. Igaz, temetésük napján némi habozás után össze akart jönni felesége barátnőjével, Theával, de a csók kísérleténél nem jutott tovább, ám így is mély lelkiismeret-furdalással távozhatott.⁵ A racionalista ateistából spiritualista istenkereső lett. 1938 januárjában Eugen Ionescu (a majdani Ionesco) úgy nyilatkozott róla egyik levelében, hogy „a Cioran által démonizált lótetűk kezében van, és senki sem tudja onnan kivenni”.⁶ Igaz, Noica ekkor még tudatosan kerülte azt a fészket, amelyben Cioran, Neagu Djuvara, Faust Brădescu tevékenykedtek.⁷ Viszont barátja, M. Polihroniade karrierizmusát sem akarta utánozni. Sőt mintha őt bírálná: „Közülünk, akik e világban élünk, senki sem keresztény. A legkevésbé keresztény az, aki ennek a világnak a céljait annak a világnak a céljaival akarja megbékíteni, amely túl van rajta.”⁸ Ezzel egyben Mircea Eliadénak is üzent, aki szerint Codreanu küldetése „Románia megbékítése Istennel”.⁹ Miután barátja, Eliade és mestere, Nae Ionescu nemsokára, 1938 végén megbékéltek – papíron, hűségnyilatkozatban – a helyzettel, megtagadták a Vaszgárdát, Noicát barátja, Petre

3 *Ioan Hudiță*: Jurnal politic. 7 septembrie 1940–8 februarie 1941. Szerk. Dan Berindei. Institutul European, Iași, 2000. 222.

4 *Gala Galaction*: Jurnal. IV. Albatros, București, 2000. 42.

5 *Mihail Sebastian*: Jurnal 1935–1944. Humanitas, București, 1996. 113.

6 *Sorin Lavric*: Noica și mișcarea legionară. București, 2007. 148.

7 Uo. 158.

8 *C. Noica*: Ofensiva ciclopilor. Ultima oră 1939. ápr. 18. 93. sz.

9 *Claudio Mutti*: Les plumes de l'Archange. Hérodote, Chalon-sur-Saône, 1993. 86.

Comarnescu figyelmeztette: „A benned lévő kereszténynek és filozófusnak vége, ha bálványimádásba esik” – a Codreanu-bálvány imádásába. Noica válasza: nem érdeklí Eliade és Ionescu „ismert körülmények közötti aposztáziája”, hanem csak „méltó akarok lenni arra az áldozatra, amelyet egy közülünk [Codreanu] valamenynyünkért vállalt”.¹⁰ Majd miután 1939 őszén Polihroniade is a Károly által elrendelt börtönmészárlás áldozata lett, és miután a hamarosan megváltozott politikai széljárás nyomán a Vasgárda megindult a hatalom felé, Noica 1940 augusztusának elején az „Itt vagyok” (*Adsum*) című egyszemélyes lapja egyetlen számában tudatta, hogy a holtak az embert tovább küldik, megtisztítják, életre hívják.¹¹

„Higgy!” – 1940-ben Noicának ezzel a vezércikkével indult újra az „Angyali Üdvözlés” (*Buna Vestire*) szeptember 9-én, és az üzenet baljósan hangzott: „Az embert köti mindaz, ami megtörtént és mindaz, ami nem történt meg a világban, amelynek része vagy.”¹² És hogy megtörténjen: „Legyetek félelmetesen jók!”¹³ Annál is inkább, mert „két és fél évig a Légión minden tiszta lélekben tudatosította a szégyenét annak, hogy nem vetették börtönbe”.¹⁴ Most viszont a Légión a beteljesedő forradalom. Sima ugyan nem adott kormányprogramot, de megújította a szegénységi fogadalmat, és így a Légión „a kormányzással a legnagyobb áldozatot hozza”, ám közben ott a kétely: mi lesz, „ha a román anyag ellenáll”?¹⁵ Noica Simát visszhangozta sejtelmesen, amikor feltette a kérdést, „hogyan, csak most vesztettük el Erdély felét? Nem vesztettük-e el 1938 februárjában? [– amikor bevezették a királyi diktatúrát.] Nem vesztettük-e el 1938. november 29-én? [– amikor megölték Codreanut.] Langyos emberek, késleltetett időzítésű bombák! Nem értettétek meg, hogy miért szenved a Légión, azt sem, hogy miért hisz. Később megértitek. De ti mindig későn jöttök!”¹⁶ A fontoskodó okfejtések mögött felsejlik a kor valósága és annak észlelése: a lakosság a Vasgárdától függetlenül a maga életét akarta élni. Noica ostromozta Bukarest földi javakban dúskáló népét: „Ha a főváros polgármestere lennék, mindent megtennék, hogy felrázzam: hetente kétszer légiriadót rendelnék el, elvinném a vizet és az áramot akkor, amikor a világ – az ő világuk! – nekik a legkedvesebb. Bezárnám az éjszakai lokálokat és fekete böjtire kényszeríteném őket. De ha nem ébrednének fel, költözzön el a főváros. Aludjanak csak örökké a Pompeiijükben. Aludjanak a Szodomájukban!”¹⁷

Románia legionarizálása – fejtegette – az elitek műve, „az elitek száma korlátozott, de bővíthető, mert ugyan a Kapitány a Moța–Marin Testület létszámát 10 ezerben határozta meg, mindenki törekedjen arra, hogy ő legyen a 10 001”.¹⁸ Tudjuk, láttuk, ebből a törekvésből sarjadtak a nagy gyilkosságok is: a büntetések – le-

10 *Petre Comarnescu*: Pagini de jurnal. I. Noul Orfeu, București, 2003. 210–214.

11 *Ideea care ucide* i. m. (2. jz.) 300.

12 *Constantin Noica*: Crede. *Buna Vestire* 1940. szept. 9. 1. sz.

13 *Uő*: Fiți înfricoșitor de buni! *Buna Vestire* 1940. szept. 10. 2. sz.

14 *Uő*: „Este necinstit sufletește...” *Buna Vestire* 1940. szept. 11. 3. sz.

15 *Uő*: Anul I., ziuă întâi. *Buna Vestire* 1940. szept. 17. 8. sz.

16 *Uő*: Pentru cel care nu înțelege. *Buna Vestire* 1940. szept. 18. 9. sz.

17 *Uő*: Ierusalime... Ierusalime. *Buna Vestire* 1940. szept. 19. 10. sz.

18 *Uő*: 10 001. *Buna Vestire* 1940. szept. 20. 11. sz.

gionárius kifejezéssel. „De az állam [*cetate* < *civitas*] lelke követelte meg azoktól, akik büntettek, hogy bűnhődjenek. [Mármint azok, akik itt ezen a világon öltek, a túlvilágon elkárhozzanak.] Értitek micsoda drámát jelent ez egy keresztény ember tudatában? Hiszen az ember elveszti a lelkét, hogy megtisztítsa nemzete lelkét. És igaz, az egyház nem engedi meg az embernek, hogy elveszítse a lelkét. De mekkora nemzetszeretetnek kell lennie azok szívében, akik ezt tudják, és mégis teszik!” Mármint büntetnek. (Büntetni legionárius nyelven azt jelenti: ölni.) „Vajon megérdemeljük-e egyszer, hogy Moța és Codreanu ily sokat kockáztasson?” A hitetlen régi világ pedig csak figyelmezzon Simára, aki így figyelmeztet: „Ne tegyétek próbára annak a nemzetnek a türelmét, amelyet megfeszítettetek, mert különben senki sem tudja megállítani a sokat próbált türelem elvadulását.”¹⁹ Ha az „állam lelke” kifejezésben az államot jelölő kifejezés: *cetate* < *civitas* formájára figyelünk, akkor az abban lévő tartalom Szent Ágoston *De civitate Dei*jére utal. A Légió így a szentek közössége, amelyben az üdvözítők nem üdvözülnek, de gyilkos tetteikkel üdvözítenek, üdvözítik a közösséget. Ezért a Légió fontosabb – mondja Noica –, mint Erdély, amelynek felét azért veszítette el Románia, mert üldözte a Vasgárdát. És mivel a legionárius messzebbre tekint a kortársaknál: „nem vagyunk kortársak.”²⁰ Mert mint Szent Pál írta, „nem a törvény uralma alatt éltek, hanem a kegyelemben”. Korábban, a régi világban mindenhez törvény kellett. Ha az államnak pénzre volt szüksége, törvénnyel írta elő az áldozatot. De most „Horia Sima nem adóztatja meg a fizetést, hanem a lelkeket mozgósítja”. Ha munkáskéz kell, találtatik. És mindenhez csak egyvalami kell: kegyelem.²¹ „Olvasátok – mondta a rádióban Noica – a *Legionáriusok számára* [Codreanu könyve] első oldalait, és hagyjátok, hogy hadd járjon át benneteket azoknak a fiataloknak a büntető lendülete”, és persze még ezek után is vannak, akik csak politikai vagy betyármozgalmat látnak a Vasgárdában, ahelyett hogy „spirituális mozgalmat látnának, azaz interiorizált mozgalmat, amely keresztény életformákra törekszik”. Mert a mozgalom „a betyárságból indult és a kereszténységhez érkezett. Az erdőből indult és az egyházhoz érkezett. De a harcos egyházhoz: a történelemben lévő egyházhoz, nem a történelmen kívülihez.” A legionárius haladás belső haladás, a lázadástól a szentségig. Igaz, „Moța azt kérte a Kapitánytól, hogy a győzelem napján a nagy és romlott Románia száz gazemberét állítsák falhoz. De nem maradt meg ennél a gondolatnál: másokra is gondolt, ahogy azokat ma nem veszi figyelembe a Légió, és saját önfeláldozására gondolt. Ez itt nem haladás, nem élet?” Hiszen – visszahangozza Noica a Bibliát – „bennetek van Isten királysága”. És ha valaki nem találja? A megoldás: „Románia okos emberei szemmel látható tényeket akarnak. Még mindig nem érzitek, hogy a jó belülről jön? Még mindig nem látjátok, hogy a Légióban az a jó, hogy minket jobbá akar tenni? – és csak azután jönnek a jó tettek. Hogyan képzelitek, hogy virágok teremhetnek, ha lelkünk még hitetlenségbe és rosszakba dermedt? A Légió csak két dolgot tehet: vagy szívein-

19 *Uő*: Sufletul cetății. Buna Vestire 1940. szept. 24. 14. sz.

20 *Uő*: Nu suntem contemporani. Buna Vestire 1940. szept. 28. 18. sz.

21 *Uő*: Sunteți sub har. Buna Vestire 1940. okt. 4. 23. sz.

ket jobbá alakítja át, a legtöbbek szívét, azokét, akiknek a jót csak »kicsinykét« lehet megadni, vagy mint ama professzor [Nae Ionescu] mondta: ha mi nem leszünk méltók, a Légiónak erővel kell jót tennie, rendőrséggel.”²² Az 1940. október 6-i – a legionárius forradalom egy hónapos születésnapjára szervezett – százezres nagy népünnepély alkalmával pedig megadta a választ a kérdésre: „Mit keresnek a legionáriusok az utcán? Téged keresnek, te óvatos állampolgár, Románia mindenmel megbékélt állampolgára, akiből hiányzik a lelkesedés.” És mivel a Légión eddig csak „spirituális forradalmat” csinált, ezután az emberek érdemtelenége miatt „politikai forradalmat” fog csinálni.²³ Ennek része volt az antiszemitizmus, melyet Noica a maga módján erősített és mérsékelte. Erősítette, amikor azt mondta, hogy a [zsidók] „az 1923-ban reménytelenségükben tüntető egyetemistákat nem értették meg”,²⁴ máskor így fogalmazott: „nem elég, ha az ember azt mondja »Le a zsidókkal és az elidegenedettekkel« [értsd: elzsidósodottakkal és szabadkőművesekkel], hanem az ember váljon képessé arra, hogy szembeszálljon az idegenekkel és az elidegenedettekkel.”²⁵ Egyébként toleráns volt – a maga módján. És mérsékelni akarta azt a kampányt, amelynek mégis részese volt.

Mindez ma „félíg hátborzongató és félíg nevetséges” – értékeli Noica legionarizmusának egyik elemzője.²⁶ Noica mentsége, hogy nem eredeti, hiszen „ama professzor”, Nae Ionescu tanítását adta tovább modoros és tudálékos formában. De nemcsak azt. Rousseau-nak azt a tézisét is, hogy a demokratikus társadalomnak szabaddá kell tennie az embert, akár akarata ellenére. De micsoda különbség! Noica gondolatai Lukács György 1919-es proletárforradalmat legitimáló fejtegetéseire is emlékeztetnek, arra, hogy a történelem parancsának nem lehet ellenállni, ugyanakkor valami eladdig ismeretlen kísérletbe fognak, amikor erőszakkal és bűnnel akarnak eljutni a jóhoz. Lukács és barátai Hebel Juditját ismételtették: „Ha Isten közém és a nekem rendelt tett közé bűnt helyezett volna – mi vagyok én, hogy ez alól kivonhatnám magam?” De amíg a magyar kommunisták a romantikus Hebelt idézgettek hegelianus és marxizáló fejtegetéseikben, Noica Szent Pált, és a hittérítő bizonyosságával ítélkezett. Antonescu államvezető viszont nem sokat filozofált, amikor a *Buna Vestire* szerkesztője, Grigore Manoilescu a *Kesztyűs kézzel* című cikkében megtámadta őt, hogy nem bünteti meg a Kapitány gyilkosait: első dühében egy hétre felfüggesztette a lapot. A tábornok dühös volt, mert ekkor – október elején – ő is büntetni akart, csak éppen a törvények betartásával. Sima rábírta a szerkesztőt, hogy mondjon le,²⁷ mire Noica is távozott a laptól, és nemsokára Berlinbe ment, a Román Intézethez.²⁸ Ezzel befejezte legionárius publicisztikáját, amely végül is Cioran transzfigurációs publicisztikájának komor karikatúrája maradt.

22 *Uő*: Limpeziri pentru o Românie legionară. Vremea 1940. okt. 11. 574. sz.

23 *Uő*: Întâlnirea de la 6 octombrie. Buna Vestire 1940. okt. 6. 25. sz.

24 *Uő*: Nu suntem contemporani i. m. (20. jz.)

25 *Uő*: Limpeziri i. m. (22. jz.)

26 *Lavric, S.*: i. m. (6. jz.) 235.

27 *Horia Sima*: Era Libertății. Statul național-legionar. I. http://www.freewebs.com/anticomunist/EL_1.html (a letöltés ideje: 2013. dec. 8.).

28 *Lavric, S.*: i. m. (6. jz.) 241.

Emil Cioran, az antifilozófus

Cioran, aki a fragmentális filozófiát művelte, 1936-ban közzétette a *Románia színváltása* című könyvét, József Attila kifejezésével a fasiszta kommunizmus látomását, amelyben a történelmi ugrás szükségességét hirdette, majd miután 1937 végén Párizsba ment, és a transzfigurációból királyi diktatúra lett, egy könyvre való pesszimista aforizmát vetett papírra. De most, 1940 őszén, a legionárius győzelem hatására francia ösztöndíját megszakítva hazatért. Otthon hiperboláival a legionárius kultúrtáj fölé emelkedett, eksztázisában abszurdabb mondatokat vetett papírra, mint maga az egyre abszurdabb valóság. November 27-én a rádióban „A Kapitány belső profilját”-t vázolta fel. Ez a Codreanu-kultusz csúcsa. Sok olyasmit mondott el, amit addig is elmondtak, de mindent másképpen. Hát még, amit addig senki! A Kapitányt Messiásként üdvözölte, de a messiás szót kerülte: „Corneliu Codreanu előtt Románia népes Szahara volt. Akik az ég és a föld között tartózkodtak, azoknak nem volt tartalma, csak a várakozás. Valakinek jönnie kellett.” Az ország „jól sikerült bohózat”, és „mind azok, akik a román sivatagon átkeltünk, semmire sem voltunk képesek. Még a megvetéshez is erőfeszítés kellett.” Ekkor „bennünk nyögött a jövő. Egy valakiben lüktetett. És ő megtörte létünk szelíd hallgatását és arra kötelezett, hogy legyünk. Egy nép erényei benne öltöttek testet. Románia a lehetőségből elindult az erő felé.”

Cioran számára – bár csak néhányszor találkozott Codreanuval – „jelenléte felkavaró” volt. Végzet lengte körül. „Miért tagadjam, hogy furcsa félelem és előérzésekkel teli lelkesedés fogott el?” Tudjuk, olyannyira, hogy 1938-ban mindent megtett – és sikerrel – a Romániából való távozás érdekében. Így amikor barátait börtönbe zárták, a Kapitányt megölték, majd a legionárius vezérkart megtizedelték, ő Franciaországot járta biciklivel. De most itt volt, és emlékezett, és történelmet csinált, ahogy a La Fontaine-mesében a légy zümmögött a kocsit a hegyre felhúzó lovak fülébe, hogy aztán a tetőn megállapítsa, sikerült. A doktori értekezését kellett volna írnia Párizsban, de minek? „A könyvek világa haszontalannak tűnt, a fogalmak hiábavalónak látszottak, az értelem felvillanásai halványaknak, a szubtilitások fortélyai hiábavalóaknak.” Ezzel szemben „a Kapitány nem szenvedett az úgynevezett román értelmiségi alapvető fogyatékoságában. A Kapitány nem volt »okos«, a Kapitány mély volt. Az ország szellemi összeomlása a tartalom nélküli értelemből, az okosságból eredt. A lélek magtalansága a problémákat absztrakt játékká teszi és megfosztja a szellemet a végzettől.” Csakhogy „a Kapitány problémái – nehezek és kiválóak – a Sorsból fakadtak. Valahol messze forrtak ki. Innen a szív, a szemek és a gondolatok univerzumának benyomása.” Más szóval: a Kapitány mintha egy másik világból jött volna, és valami történelemfölötti erő küldte volna. A szív és a szemek univerzuma a fizikai megjelenésre utal, de a gondolatoké már új elem Cioran történelemfilozófiai publicisztikájában. Nagy művében, a *Románia színváltásában* Codreanut meg sem említette. Gondolatait sem. Most sem utalt a Kapitány könyvére, sőt szinte frivol módon kerülte azt meg: „Amikor 1934-ben azt mondtam neki, hogy milyen érdekes lenne életének bemutatása, azt válaszolta nekem: »Életemet nem a

könyvtárban töltöttem. Nem szeretek olvasni. Így vagyok és gondolkozom.« Ezek a gondolatok szőtték rendeltetésünk. Bennük lélegzett a természet és az ég.» Ő az abszolútumot hozta magával Románia életébe, nem a pillanat, hanem a történelem forradalmát. „A Légiónak így nem csak Romániát kell megalkotnia, de ezt meg kell váltani múltjától is, megszüntetni az évszázados távolmaradást, hanem – ihletett és páratlan örültséggel – meg kell mentenie a hatalmas elveszett időt.” Más szóval fel kell zárkóztatni az országot, be kell léptetni a történelemcsináló országok sorába. „A legionárius pátosz a szerencsétlen múlttal szembeni reakciót fejezi ki.” A románok hozzáállása mindenhez negatív volt, innen a képtelensége annak, hogy meg lehessen haladni „az ingadozást a bomlasztó keserűség és az optimista dühöngés között”. És amikor kételyeit elmondta a Kapitánynak, azt, hogy Románia múltjában nincs semmi biztató, akkor ez „bemutatta nekem, hogy miként látja a dák erények újjáélesztését. És megértettem, hogy a dákok és a legionáriusok között létünk szünetelt, hiszen Románia második kezdetét éljük.” Cioran kerüli a szokványos kifejezéseket, nem is nevezi meg a legionárius embereszményt: az új embert. Kontrasztív módon körülírja: Codreanu „előtt a román csak román volt, szunyókálásból és megalázkodásból alkotott emberi anyag. A legionárius szubsztanciális román, veszélyes román, fatalitás önmaga és mások számára, végtelenül fenyegető emberi vihar. A Vaszárda fanatikus erdő... A legionáriusnak olyan embernek kell lennie, akiben a büszkeség álmatlanságban szenved.”

Cioran kötetlen csevegésben másképpen fejezte ki magát. Az egyik vendéglőben, bőséges reggelijét fogyasztva így számolt be az októberi nagy legionárius ünnepélyről baloldali barátjának: „A Légiónak óriási erő, b[...] meg az anyja preszkuráját. [A preszkura áldozati kenyér.] (Cioran papfiú, és már a családban megismerte az egyházi szótárat.) Mély benyomást tett rám és nagy örömet okozott. [...] Olyan nagy örömet, amelyet Párizsban az, amikor Párizsban kétszáz ezer porosz csizmát láttam elvonulni a Diadalív alatt. A franciák elbújtak, de mi, néhány idegen, ott álltunk a járdán és néztünk...”²⁹

Rádióbeszédében persze szárnyalt: Codreanu programja örökkévaló. „A történelem nem ismer praktikusabb szellemű vizionáriust, akinek hozzáértése a világ dolgaihoz egy szent lelkére támaszkodott. Hasonlóképpen, a történelem nem ismer még egy mozgalmat, amelyben a megváltás problémája oly szorosan összefonódna a gazdálkodással.” Éspedig: összefonódik a politika és a misztika; a kintinok szervezése és a bűn problémája, a kereskedelem és a hit egyaránt érdekelte Codreanút. „A Kapitány gazda volt az Abszolútumban.” Cioran a gazdára a *gospodar* szóval él, ez fejedelmet is jelent, de alapvetően arra a gazdára utalt, akire korábban Nae Ionescu, csak a *gazdă* szóval élt. (Sztálint is nevezték gazdának, Ionescu is, Cioran is csodálta, akárcsak Lenint.) A ciorani cikk mai francia fordításában a gazda helyett tévesen a paraszt, *paysan* áll.³⁰ A mai fordító félreértette a kifejezést, annál is inkább, mert Cioran a parasztot vegetatív, történelemalatti lénynek tartotta, azt viszont hangsúlyozta, hogy Codreanút nem értették kortársai, bár azt hitték, értik, de

29 Zaharia Stancu: Zile de lagăr. Editura 100+1 Gramar, București, 2005. 319.

30 Cioran: De la France. L’Herne, Paris, 2009. 54.

a Kapitány „meghaladta Románia kereteit”. És maga Cioran is olykor arra hajlott, hogy Codreanu „nem is az ő nagysága és a mi kicsinységünk konfliktusából támadt elő”, ugyanakkor „az üldözés korszaka olyan jellemeket hozott felszínre, akiket a legmerészebb utópia sem sejtethet”. Codreanu „a szolgák nemzetébe büszkeséget öntött és kevélységet a gerinctelen nyájba. Nemcsak tanítványaira hatott, hanem bizonyos értelemben az ellenségeire is. Mert ezek a svihákokból szörnyeteggé váltak. Erőkifejtésre kötelezte őket, jellemet kényszerített rájuk a rosszban. Ők infernális karikatúrák lettek volna, ha a Kapitány nagysága nem követelt volna meg negatív megfelelőt. Igaztalanok lennének a hóhérokkal szemben, ha félrecsúszottaknak tekintenénk őket. Mind kiteljesültek. Még egy lépés, és felkeltették volna az ördög féltékenységét.” Semmi sem lehetett langyos. „A szenvedés válik az érdem és a halál és a meghívás kritériumává.”

Ez a ciorani okfejtés az erőszak esztétizálása, apológiája, hiszen az erőszak nemzette az új világot, amelynek prózai valójában a pénzt és a zsiros állást valóban annak a függvényében is mérték, hogy ki hány évet töltött börtönben. És a tömeges gyilkosságok korszaka Cioran számára fennkölt látványként jelenik meg: „Egy ember hite olyan világot szült, amely Shakespeare antik tragédiáját felülmúlja. És mindez a Balkánon!” Első hallásra szóviccnek tűnik a kijelentés: „Ha abszolút síkon választanom kellett volna Románia és a Kapitány között, nem haboztam volna.” Ez a ciorani alternatíva szóvicc és zseniálisnak tetsző alibi. Hiszen mikor is kerülhetett volna ő az abszolútum terébe? Franciaországban élte világát, a Vasgárdát is egy időre mintha elfelejtette volna, nem művelte a legionárius vagy superlegionárius publicisztikát sem. Egyébként nem véletlenül hangsúlyozta Cioran, hogy Dosztojevszkij az orosz lelket „határhelyzetben” jelenítette meg.³¹ Nemcsak felülmúlta a szokásos Codreanu-eulógiát, hanem elment annak végső határáig. „Halála után valamennyien magányosabbnak éreztük magunkat, de magányunkra ráborult Románia magánya. A szerencsétlenség tintájába mártott egyetlen toll sem tudja leírni sorsunk esélytelenségét. Mégis legyünk gyávák és vigasztaljuk magunkat. Jézus kivételével egyetlen holt nem volt jobban jelen az élők között. Volna okunk a felejtésre? »Ezentúl az országot egy halott vezeti« – mondta nekem egy barátom a Szajna partján. Ez a halott az örökkévalóság parfümjét szórja a mi emberi pelyvánkra, és visszahozta az eget Románia fölé.”³² Jézus neve az egyetlen utalás a kereszténységre, miközben a Vasgárda magát kereszténynek hirdette, a Kapitányt pedig azért is magasztalták, mert imádkozni tanított, és ima nélkül az emberek megváltozásának csodája elmaradt volna.³³

Dosztojevszkij *Ördögökjéből* Ciorant két mozzanat ihlette meg. Románia mint bohózat előképe Sztavrogin mondása: „Oroszország a természet tréfája és nem az értelemé.” A „Románia vagy a Kapitány” alternatívát ugyancsak Sztavrogin ihlet-

31 *Emil Cioran: Naționalismul, internaționalismul, universalismul. Vremea* 1937. máj. 16. 486. sz.

32 *Uő: Profilul interior al Căpitanului. Glasul strămosesc* 1940. dec. 25. 10. sz.; *Ideea care ucide i. m.* (2. jz.) 342–345. <http://foaienationala.ro/emil-cioran-despre-corneliu-zelea-codreanu-profilul-interior-al-capitanului-vazut-de-emil-cioran-1940.html>; <http://miscarea.net/profilul-capitanului.htm> (a letöltés ideje: 2013. szeptember 16.).

33 *Flor Strejnicu: Creștinismul Mișcării Legionare. Sibiu, 2000. 39.*

te, aki egyébként az író véleményét is tolmácsolta: „ha matematikai pontossággal bebizonyítanák, hogy az igazság nem Krisztusban van, akkor inkább Krisztussal maradna, mint az igazsággal”.³⁴

Cioran viszont most még Istenről sem írt, Istent pótolta a többször is említett abszolútummal. Úgy lépett ki a legionárius verbális térből, hogy legionáriusabb lett a legionáriusnál. Codreanu portréja felülmúlhatatlan. Elérhetetlen magasba emelte a Kapitányt, és mivel belső profilját rajzolta meg, saját magát az egyetlen olyanként jelenítette meg, aki valóban tudja és érti a jelenséget. Ezek után viszont már neki is ki kellett vennie a részét a programadásban.

Eljárása Verhovenszkijére hasonlít. Ez az alak szervezte meg az ötös terrorista csoportokat, és amikor Sztavrogint mozgalma és forradalma élére akarta állítani, nem is tagadta, hogy szélhámós és bohóc. Cioran legionárius publicisztikája is szélhámosság és bohóckodás. De okos. Úgy magasztalta föl Codreanút, hogy egyben a mozgalomtól is távolságot tartson. Tisztában volt azzal, hogy az adott történelmi helyzetben jobb egy halott vezér, akit istenítenek, így az ő földi helytartóját jobban kézben lehet tartani, mielőtt a legrosszabb hagyományoknak megfelelően zsarnokként elszabadulna. Amúgy is nap mint nap meg lehetett tapasztalni a legionárius államvezetés visszásságait, a hozzánemértést és a huliganizmust.

Jellemző, hogy Cioran öccse, Aurel később, amikor 1995-ben interjút adott a neofasiszta Claudio Muttinak, úgy tett, mintha 1937 óta nem találkozott volna bátyjával, és bár már bátyja megtagadta a mozgalmat, ő prózában adta elő Codreanuról, amit a fentiekben a pátosztól kicsattanó „Kapitány belső profiljá”-ban olvashattunk: „Minden szempontból kivételes ember volt. Karizmatikus. Gyakran mondtam, hogy túl nagy ember volt a román nép számára, nagyon komoly. Radikális reformot akart a vallásra alapozva. Mélyen vallásos volt. És volt valami, ami ma is komolyan hat rám: az, ahogy a Legionárius Mozgalom a gazdasági problémákat megközelítette. A mozgalom vendéglőket, kávéházakat nyitott, ahol nagyon jó ebédet adtak, bort is korlátozott mennyiségben. Számomra rendkívülinek tűnt, hogy az árakat nem rögzítették. Mindenki saját anyagi erejéhez és kedvére fizetett.”³⁵ (Hogyan is hangzik a kommunizmus jelszava? „Mindenki tehetsége szerint, mindenkinek szükségletei szerint.” A legionárius terror a kommunista terort készítette elő, eszméiket és gyakorlatukat interaktivitás jellemezte.)

A jilavai börtönben a régi rezsim emberein elkövetett gyilkosságok után az eksztatikus hangulatot azonban felváltotta a kétségbeesés – vagy megelőzte? Mindenesetre váltották egymást. December 8-án Ciorannak Párizsról jelent meg cikke. Ninivéről, amely – szerinte – a német támadás nélkül is összeomlott volna, magától – az emelkedés, nagyság, hanyatlás törvényének megfelelően.³⁶ December közepén a forradalmak mechanikájáról elmélkedett. Most Cioranban az aktív nihilistát felváltotta a passzív, aki az aktivitást értelmezi. Az alapdiagnózis: „A lét az unalom és

34 *Fjodor Mihajlovsz Dosztojevszkij*: Ördögök. Európa, Bp., 1983. 303., 321., 867.

35 <http://planetcioran.blogspot.hu/2006/11/entretien-avec-aurel-cioran.html> (a letöltés ideje: 2014. január 16.).

36 *Emil Cioran*: Revelațiile durerii. Cluj, 1990. 193–196.

a forradalom váltakozása.” És sorjáznak az aforisztikus kijelentések: „Az eszmék változó díszletként szolgálnak, a történelemben csak díszítőelem a szerepük.” „A forradalmár az az ember, aki megretten a világ értelmetlenségétől. Akcióval tölti ki az űrt.”³⁷ Aztán az újévet már akcióval köszöntötte Cioran, pontosabban akcióra szólító, programadó cikkel. Címe is program: *Erdély – Románia Poroszországa*.³⁸ Történelemfilozófiai fejtegetésekbe szorított program. A tézis: „Minden irányzatnak van értéke, minden érték. De amit demokráciának nevezünk, az nem más, mint az abszolútum elutasítása, döntéshiány metafizikai és erkölcsi síkon.” A gyakorlati tapasztalat: „Felkavaró és termékeny időkben – amikor az értékek vitalitásuk kritériumának megfelelően jelennek meg – az egymást kizáró eszmények együttélése már nem lehetséges. A történelmi megértés – a reflexek eme fogyatékosága – eltűnik. A leegyszerűsítés és a típus formát adnak, tartalomra kényszerítenek.” Az alternatíva: „Egy forradalmi rendszernek ahhoz, hogy az élet minden alkotóelemét homogenizálja, két lehetősége van: vagy abszolút módon új stílust teremt, vagy olyan életformát vesz át, amelyet eddig még nem értékesítettek. Ez utóbbi a gyakoribb megoldás.” A példa: „A hitlerizmus adta meg Poroszország végső jelentését. Kihasználta legmélyebb lehetőségeit, tartományból emberi tartássá tette. [...] Amikor egy nép öntudatának maximumát valósítja meg, önidentitásának legmagasabb fokát, akkor azt a tartományát, amely ideális szubsztanciájára a legrepresentatívabb, tartományból törvénné teszi.” Romániában most Erdélyen a sor. „A Légiónemzeti értéké tesz olyan formulát, amely régóta várakozik. Ez már nem zárható be egy tartományba.” Csak Erdély „valóság, [...] mert csak az erdélyiekben él állami öntudat. Nálunk az állampolgár fogalmának nem lenne értelme az erdélyiek adminisztratív messianizmusa nélkül.” Ezért „inkább akarok egy olyan országot, amely inkább állampolgárokból, mint »románokból« áll. Románokból, akik csak románok.” A többi román tartomány csak liberalizmust hozott, a liberalizmussal emancipálódtak. „A többi tartomány az emberiség fogalmát adta nekünk, ami nem más, mint az államon kívüli emberi valóság, Erdély politikai értelmet ad nekünk, pszichológiai formulák nélkül.” Ez a cikk némileg pszichológiai rejtély.

Van, aki úgy véli, hogy Cioran két utóbbi cikke már arra vall, hogy szerzőjük kezdte levetkőzni frivolitását, szerénységük és pragmatizmusuk alapján mintha szerzőjük már elkezdett volna éretté válni.³⁹ De vajon nem ez Cioran legfondorlatosabb cikke? Elsősorban nem azért, amiért Szeben megye prefektusa két hónap múlva feljelentette a propagandaminisztériumnál, és pedig azért, mert az országot nem tekinti „szellemi egységnek”, a tartományok szupremáciára való törekvéséről ír, és ezzel sérti a Kárpátokon túli tartományok művelt rétegeinek érzékenységét.⁴⁰ A ciorani cikk Horia Sima burkolt legitimációjaként is olvasható. Erdély alatt például a Légiónemzet vezetője is érthető. A parancsnok ugyanis erdélyi volt, aki aztán a Bán-ságban tevékenykedett. Cioran persze annál nagyobb diplomata volt, hogy Codrea-

37 Uo. 197–200.

38 *Emil Cioran*: Ardealul – Prusia României. Înălțarea 1941. jan. 1. 1. sz.

39 *Marta Petreu*: Cioran sau un trecut deochiat. Iași, 2011. 286.

40 *Stelian Tănase*: Cioran și Securitatea. Iași, 2010. 19.

nu után emlegesse Simát, hiszen a különbséget a Kapitány és a parancsnok között mindenki látta. Hiperbolával élve: az egyik, a moldvai Kapitány óriás, a másik, az erdélyi parancsnok törpe, másképpen: az egyik fegyelmet tartó bandavezér, a másik erre képtelen alvezér, akit a sors hirtelen feldobott a magasba. Igaz, amíg a Kapitány pszichologizált, a parancsnok pragmatikus terrorista volt, „pszichológiai formulák nélkül” – hogy fentebb idézett kijelentéssel éljünk. A sodródásban egyébként nem is ért rá pszichologizálni, közhelyeit kellett az alkalmaknak megfelelően kombinálni és a hatalmi ösztönt kemény arckifejezésekkel érzékeltetni, miközben tombolt a káosz is. Ha akkor valaki az állami fegyelmet képviselte, az a parancsnokot és bandáját meg-megfegyelmelni akaró államvezető, a havaselvi Antonescu tábornok volt.

A ciorani diplomáciai csúsztatás akkor is tetten érhető, ha összehasonlítjuk ezt az 1941-es cikket azzal az 1937-es cikkével, amelyben ugyanezt az erdélyi–porosz ötletet felvetette. Ebben már leszögezte: „Erdély Románia Poroszországa.” De ezt az állítást rögtön meg is kérdőjelezte: „Ha nem az, akkor annak kellett volna lennie. Politikai szelleme, adminisztratív merevsége, a jogrend hagyománya és az a kevésbé értékelt mozzanat, hogy komolyan vegye a katonai szellemet, mindez centrális és döntő szerepre predesztinálta, melyet vezetői képtelenek voltak megérteni és kivitelezni.” Goga ugyan profetikus légkört vitt be a román politikába, de Erdélyben nem aratott sikert. Maniu viszont a legnagyobb csalódás, ő „balkáni buddhista”, aki Norvégiában köztársasági elnök lehetne vagy az archeológia professzora, de itthon „a román politika nagy zérója maradt”. Márpedig Erdély „nem képes lélegezni a »demokráciában«”. Viszont „ebben a káoszban válhatott Maniu mítosszá”, így „Erdély újjászületése Iuliu Maniu és kora összeomlása”. Mert „a sors perverzítése folytán Erdély az Ókirályságból csak azt vette át, ami balkáni és degradáló. Így jelent meg közöttünk az emberi szörny: az erdélyi »smekker«”. Az erdélyiek is „okosak” lettek, az „okosság” Romániában: „a felületes dolgok kísértése, a lényeg tagadása”.⁴¹ Ezt a helyzetet kevésbé költőien így ecsetelte a fogarasi Nicolae Petraşcu, Horia Sima híve: „A nép nagy tömege úgy óvakodott a liberálisoktól, mint a pestistől. Ez a párt az új román uralommal jött Erdélybe. A visszaélések és a közigazgatási korrupció mellett magával hozta a nép kizsákmányolásának egész tapasztalatát, amelyet alapításától napjainkig halmozott fel. Mint a neofanarióta osztály tipikus képviselője, minden trükköt bevetett, hogy az erdélyi román autentikus öntudatát elaltassa. Minden választási ügynök, az embert verő csendőr, a kenőpénzt kérő adószedő vagy agrárreformon meggazdagodott agronómus mind felsőbbrendűségük tudatában viselkedtek. A nemzeti eszme nevében jöttek, a román népet egyesítő eszme nevében.”⁴²

Cioran 1937-es cikke sem kevésbé álnok az 1941-esnél. Akkor írta, amikor a Vasgárda éppen alkotmányos demokratizmusa miatt támadta a Nemzeti Parasztpártot és annak vezérét. De miután Maniu az év végén Codreanuval választási megnemtámadási szerződést kötött, a parasztpárti vezetőt a legionáriusok nyíltan már nem támadták. Codreanu miatt 1940–1941-ben sem, bár tudták, hogy uralmukat mélyen elítéli. Ha a román politikában valaki, akkor éppen Maniu éltette a

41 *Emil Cioran: Decepții și speranțe în jurul Ardealului. Vremea* 1937. jan. 31. 473. sz.

42 *Gheorghe Ilie: Un dac cult: Nicolae Petraşcu. Bucureşti, 2005. 26.*

nagy erdélyi hagyományt: a tolerancia szellemét. Ő vette a legkomolyabban közülük az együtt élő nemzeteknek tett 1918-as gyulafehérvári ígéretet. És alapvetően az alkotmányos hagyományhoz ragaszkodott, míg Cioran állampolgári tudatként az abszolutista hagyományt magasztalta, a habsburgiánus társadalmi és politikai fegyelmet, hiszen az kétségtelen, hogy a bécsi központi hatalom a románok életkörülményeit messzemenően javította. Iorga például nem is igazán értette az erdélyi „jó császár” mítoszt és az alkotmányossághoz való ragaszkodást sem. Márpedig éppen a császár által segítve akarták az erdélyiek a magyar alkotmányosságot nemzeti érdekeiket jobban szolgáló nemzetek fölötti alkotmányossággá tenni.

Cioran még eksztatikus kirohanásaiban is azért tudta, mikor miről kell értekezni, és keményen küzdött azért, hogy a diplomáciába kerüljön, és boldogan távozhasson Vichybe kultúrattasának. Miután megígérték neki a posztot, nem is értekezett többet. Így Cioran néhány cikke csak színes intermezzo a legionárius publicisztikában, de messze kiemelkedik a szövegkörnyezetből. Hogy csak annál az újságnál és annak első számánál maradjunk, amelyben a porosz Erdély víziója megjelent, az ezt támogató cikkek a panelfrazeológiával manipuláltak. Például az egyik a „mioritikus végzetről” pengetett és a mártírokról, akik által meghalt a nemzet, míg „általunk feltámad”.⁴³ (A szerző pedagógusként és irodalomtörténészként támadt fel 1945 után.)⁴⁴ A másik szerzője még néhány évvel korábban a francia demokrácia nagyszerűségéről értekezett, most arról, hogy I. Banea az életet szeretetté alakította át, miközben az akció szimbólumává vált, és Moțăval Erdély földjébe rögzítette a Légión.⁴⁵ (Aztán erre még rátett egy lapáttal, amikor kifejtette, hogy a románok nem panaszkodhatnak a művészeti szabadság hiányára, mert először „nemzeti történelmünk során az autentikus nemzeti élet Légión által megteremtett kereteiben ki tudják fejteni saját eredetiségüket és génuszukat”).⁴⁶ Ciorannak Franciaország eleste után minden oka megvolt egy kis újévi alkalmi publicisztikára, mivel Berlinbe készült kulturális attasénak. Neki is sikerült.

Petre P. Panaitescu, a történész

A mindennapi újságírás stafétabotját Noicától P. P. Panaitescu vette át. Ma is rejtélyes, hogy a kitűnő történész, akit akkortájt sokan a legnagyobbak tartottak, miként művelhetett ilyesmit.⁴⁷ Vitéz Mihály vajdáról írt monográfiája (1935) realista mű, szó sincs benne a nemzeti egységről, a vajda a bojári érdekek kifejezője. A nacionalista közvélemény tombolt is Iorgával az élen. A kettősség, a tudósi objektivitás és a politikai állásfoglalás magyarázata – Lucian Boia szerint – az ambíció „lehet”. De lehet, hogy egyszerűen magával sodorta az ár az egykori liberálist, és a jövőt

43 *Eugen Todoran*: Meșterul Manole. Înălțarea 1941. jan. 1. 1. sz.

44 http://ro.wikipedia.org/wiki/Eugen_Todoran (a letöltés ideje: 2014. február 12.).

45 *Bucur Țincu*: Duhul lui Ion Banea. Înălțarea 1941. jan. 1. 1. sz.

46 *Uő*: Arta și viața legionară. Înălțarea 1941. jan. 4. 2. sz.

47 *Lucian Boia*: Capcanele istoriei. București, 2011. 110.

– az elmaradottságból való kitörés lehetőségét – a fasiszta totalitarizmusban látta. Olyannyira, hogy még 1938 áprilisának elején megmondta Hudiță-nek, ahhoz hogy „megmeneküljünk a kommunizmus veszélyétől, megéri területeinkből egy részt leadni”. Hitler – ismételteti Panaitescu – kigyógyítja Európát a szemitizmusból, a szabadkőművességből és a kommunizmusból. „Csak két uralom között választhatunk, a németeké és az orosz bolsevikoké között, a német egészséges nép, erős morális érzeke van, az oroszok rablók, banditák, részegesek, istentelenek – behuny szemmel is az előzőt választom.” Helytelenítette Codreanunak a perben tanúsított visszafogott magatartását, mert harciasabb fellépés neki és barátainak is hasznosabb lett volna.⁴⁸ Ezért 1939-ben futárként is működött Sima és a hazai radikális csoportok között.⁴⁹

Amikor győzött a mozgalom, Panaitescu nagyon elragadtatta magát. Nem volt elég a bukaresti egyetem rektori tisztsége, az egyetemi tanárok teljesítményét és múltját vizsgáló bizottság élén olyan kérdéseket tettek fel kollégáiknak, hogy milyen kapcsolatban álltak Elena Lupescuval, Károly király barátnőjével, mit gondoltak a mozgalomról, sőt legionárius szellemben éltek-e?⁵⁰ Erről a szellemről sok újat nem tudni meg publicisztikájából, de cikkei a Sima-éra jellegéről és a benne forrongó szenvedélyekről valamit elárulnak. Az újraindított *Cuvântul* direktoraként a nagy elődöt, Nae Ionescut magasztalta, „a finom gondolkodót”, akit meghódított a Kapitány.⁵¹ Majd a magyarellenességet összekapcsolta antiszemitizmusával, aztán jöhetett a nagy célok kifejtése és a leszámolás a múlttal. A magyar antiszemitizmus csak díszlet, a legtöbb nemesi család rokonságban áll a zsidókkal, ezért „Magyarország nem is tett olyan hatalmas erőfeszítést, hogy megszabaduljon a zsidó gyámságtól”.⁵² Erős nemzeti burzsoázia megteremtése a cél, de ehhez „mélységeiben kell megváltoztatni népünk társadalmi organizmusát”.⁵³ A vén bolondok nem látták, hogy a Legionárius Mozgalom a legszebb iskola.⁵⁴ A Légió megmutatta, hogy a hitnek lehetnek mártírjai, és a múltban azért nincsenek román szentek, mert az ortodoxia alázatos, bátortalanná tett a szent emberek szentté avatásához.⁵⁵ A Légió halottjai viszont „mellétünk vannak”.⁵⁶ A vajdai múlt alkotó erő.⁵⁷ Egyes értelmiségiek azt hiszik, hogy oltár jár nekik „néhány hitvány könyvért”. Csak a Légió biztosítja az értelmiségi méltóságát.⁵⁸ A Kapitány megtérítette a bűnözőket.⁵⁹ Ő „népünk legna-

48 *Ioan Hudiță*: Jurnal politic. 1 ianuarie–15 septembrie 1938. Szerk. Dan Berindei. București, 2002. 193., 197., 260.

49 *Ilarion Tiu*: Si verzi, si rosii. <http://jurnalul.ro/scinteia/istoria-comunismului/si-verzi-si-rosii-21850.html> (a letöltés ideje: 2013. okt. 11.).

50 Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu. II. Szerk. Marcel Dumitru Ciucă–Aurelian Teodorescu–Bogdan Florin Popovici. București, 1998. 124.

51 *P. P. Panaitescu*: Nae Ionescu și „Cuvântul” de astăzi. *Cuvântul* 1940. okt. 14. 1. sz.

52 *Uő*: Temeiurile politicii maghiare. *Cuvântul* 1940. okt. 15. 2. sz.

53 *Uő*: Problema evreiascâin Statul Legionar. *Cuvântul* 1940. okt. 16. 3. sz.

54 *Uő*: Studenții noștri. *Cuvântul* 1940. okt. 18. 5. sz.

55 *Uő*: Sfinții în istoria românilor. *Cuvântul* 1940. okt. 21. 8. sz.

56 *Uő*: A deveni legionar. *Cuvântul* 1940. okt. 15. 2. sz.

57 *Uő*: Revoluție și tradiție în Mișcarea Legionară. *Cuvântul* 1940. okt. 23. 10. sz.

58 *Uő*: Legiunea și intelectualii. *Cuvântul* 1940. nov. 1. 19. sz.

59 *Uő*: Opera Legiunii. *Cuvântul* 1940. nov. 1. 20. sz.

gyobb profétája”.⁶⁰ Ha egyes legionáriusok problémákra kerestek megoldást, csak annyit mondott: énekeljétek a legionárius énekeket. Az ének a legionárius misztika része, a román nép a dák misztika örököse, és ez a román miszticizmus nem olyan, mint a szláv, derűsebb, emberibb, kétségbeeséstől mentes, ezért énekelhető.⁶¹ Az idegen hatások „meg akarták hamisítani azt a román lelket, amely a dákoktól élt”, absztrakt, racionális államformát hoztak, a Légió feladata: „az integrális románizmus diktatúrája”.⁶² Az egyetemnek Nae Ionescu szellemében kell működnie.⁶³ „Csak az erdélyi szászoknak vannak történeti jogai. A zsidóknak és a magyaroknak semmi esetre sem.” Román kispolgárság megteremtésével kell megnyerni „a városi csatát”⁶⁴ – mármint a városok elrománosítását. Mert ugyan a Tengelyhez tartozik Magyarország is, de a magyarok nem viselkednek szövetségesként.⁶⁵ A legionárius Romániában a törvényt nem paragrafusok absztrakciói szerint szolgáltatják, hanem a kereszténység szellemében kell igazságot osztani.⁶⁶ „A Légió olyan mozgalom és forradalom, amely nem egyezik a polgári szellemmel”, a polgárság érdeke az alkalmazkodás.⁶⁷ (A magyar sajtó is felhívta a figyelmet arra, hogy Panaitescu nem kívánja a polgárság csatlakozását a légióhoz, amely forradalmi szervezet, de a polgárság ellenállása „a nemzeti forradalommal szemben nevetséges és veszélyes lenne”).⁶⁸ Az ipari termelést nem lehet a végtelenségig fokozni, ezért az új Európában az államoknak egyeztetniük kell céljaikat, és biztosítaniuk a román ipar lehetőségeit is.⁶⁹ A román nép, mivel egyháza minden más néptől eltérően nemzeti egyház, a leg-hívőbb nép a világ eme részén.⁷⁰ Mindez panelpublicisztika. Mementó az utókor történésének: nem érdemes ilyen publicisztikára vetemedni. Panaitescut publicisztikája alapján tartották a fiatalok (Eliade, Cioran) középszerűnek, pedig történésnek egyáltalán nem volt az.

Traian Herseni, a szociológus

De még a szociológusoknak is megvan a maga mementó-publicistája: Traian Herseni. A Gusti-féle falukutató iskola ígérete volt, de a pásztoréletformákról, a falusi világ szerveződéséről, a folklórról szóló ígéretes tanulmányok elkészítése közben a politikai aktualitások őt is magukkal ragadták. Neki arra a kihívásra kellett válszólnia, amit a náci fajelmélet jelentett.

60 *Uő*: *Profeții neamului*. Cuvântul 1940. dec. 1. 49. sz.

61 *Uő*: *Sufletul românesc și cântecul legionar*. Cuvântul 1940. nov. 8. 26. sz.

62 *Uő*: *Legiunea în istoria neamului*. Cuvântul 1940. nov. 9. 27. sz.

63 *Uő*: *Nae Ionescu și Universitatea din București*. Cuvântul 1940. dec. 7. 55. sz.

64 *Uő*: *Orașele noastre*. Cuvântul 1940. dec. 14. 62. sz.

65 *Uő*: *România și momentul internațional*. Cuvântul 1941. jan. 5. 81. sz.

66 *Uő*: *Simțul de dreptate*. Cuvântul 1941. jan. 6. 82. sz.

67 *Uő*: *Burghezia românească*. Cuvântul 1941. jan. 11. 86. sz.

68 [*Arató András*.:] *A román polgárság a vaspárda ellen*. Magyar Nemzet 1941. jan. 12. 11. sz.

69 *P. P. Panaitescu*: *Bucureștii punct de sprijin*. Cuvântul 1941. jan. 15. 90. sz.

70 *Uő*: *Biserica neamului*. Cuvântul 1941. jan. 20. 95. sz.

Hitler nem várta el, sőt nem is erőltette a náci modell utánzását és átültetését, hiszen az északi ember faji felsőbbrendűsége olyan dogma volt, amely az utánozhatóságot kizárta. Viszont elvárta a zsidók üldözését. A román antiszemitizmusnak erős előzményei voltak, erősebbek, mint a zsidóságot nacionalizálni és integrálni akaró törekvéseknek. A német szövetségessel való ideológiai viszony viszont némi tisztázást igényelt, annál is inkább, mert a náciizmus közelsége a román antiszemita képzeletvilágra is hatott. A román rasszizmus pragmatikus, sztereotípiák és előítéletek halmaza, nincs meg benne az a transzcendens vonás, mint a náciiban, nincs mögötte Hitler látomása és a fajelmélet „tudománya”. Hitler látomásának súlyt adott a mozgalom, a fajelméleti spekulációknak pedig tudós látszatot adtak az ideológusok, orvosok, írók. Romániában erre nem volt szükség. A zsidók helyzetének különbözősége is magyarázhatja ezt. Romániában a zsidók nagyrészt szemmel jól felismerhető csoportokat alkottak, hagyományos életformában éltek, kaftánban jártak, fekete öltözetet viseltek és jiddisül beszéltek. A városi zsidóságot számon tartotta környezete, Erdélyben még magyarul is beszéltek. Persze az öltözék megtéveszthetett. A Légión papjának, Dumitrescu-Borşának például felhívták a figyelmét, hogy Máramarosban ne viselje fekete papi köntösét, mert zsidónak nézik.⁷¹ Németországban viszont a zsidóság társadalmilag integrálódott, a radikális antiszemitáknak bonyolultabbnak tűnő – elméleti – képzetekre volt szüksége a diszkriminációhoz.

Romániában 1918-ig (illetve 1920-ig) ennek a diszkriminációnak törvényes alapja volt, hiszen a zsidókat „idegen védelem nélküli idegenek”-nek nyilvánították, csak egyéni emancipációra nyílt némi lehetőség. Az antiszemitizmus teoretikusai a maguk – ellentmondásos – teoretizálásával alkotmányos állapotot legitimáltak. 1920 (illetve 1923) után már az alkotmány ellen kellett fellépniük. Újat nem találtak ki, sem az antiszemita párt vezetője, A. C. Cuza, sem társai, sem a (majdani és aztán kemény) legionáriusok. Moţa a *Cion bölcsei jegyzőkönyvének* színvonalán mozgott, annak kijelentéseit egészítette ki. A Kapitány a régi képzetekkel manipulált, a faj nála etnikumot jelentett és fajtát. Könyvében is Vasile Conta 1870-es évekből származó nézeteit visszhangozta az állam és faj közti azonosság követelményének érzékeltetésére, és „fajunk dáko-román struktúrájáról” írt, arról, hogy 1923-ban „a diákok nagy tömegét a faj egészséges ösztöne és a holtak árnyéka vezette”, de az ellenfajt nem is a zsidóban látta, mint Hitler, hanem „a politikusban”, ebben „a morális torz alakban, akiből hiányzik fajunk nemessége”.⁷² Romániában a rasszista vagy rasszizáló fantazmák nem álltak össze koherensnek tűnő rendszerré, hanem felolvadtak a nacionalista metaforikus egyvelegben. Ezen próbált segíteni Cioran, amikor náci élményei hatására valamiféle ideáltípushoz próbálta mérni a román valóságot, mintegy szellemi erőpróbaként és szellemi játékként új formába öntötte az antiszemita fantazmákat, és az eredmény: a románok alacsonyabbrendűsége. Mircea Eliade ezen a dák mítosz kultusszal próbált segíteni, a legionáriusok többsége pedig az ortodoxiára hivatkozó spiritualitás

⁷¹ Ion Dumitrescu-Borşa: *Cal troian intra muros*. Bucureşti, 2002. 15.

⁷² Corneliu Zelea Codreanu: *Pentru legionari*. Gordian, Timişoară, 1993. (eredetileg: Sibiu, 1936.) 124., 306.

hangsúlyozásával. A legrasszistább is ide lyukadt ki, miként Ion Foti, aki még az internetes legionárius emlékezetből is teljesen eltűnt. 1936-os könyve, *A faj heroikus koncepciója* Alfred Rosenberg könyvének (*A XX. század mítosza*) parafrázisa – Papini-, (a fasisztának sem nevezhető) Bergyajev-, Tormay Cecil-, Mussolini-, Hitler- és Codreanu-idézetekkel. A következtetés: a faj a lélek köntöse, a faji tisztaság: hit és áldozat.⁷³ A román rasszizmus így az elmélet terén nem sülyedt el a rasszista vérmítosz mocsarában, ennek tetején lebegett.

Miután a Vaszgárda 1940-ben hatalomra került, a náciizmus hatalmi helyzete és ideológiája megerősítette a hagyományos – rasszizmus felé mutató – sztereotípiákat, sémákat, de egyben azok korszerűsítésére ösztönzött. Az előzmények jelzik, hogy ez nehéz feladatnak ígérkezett. Alexandru Randa és Traian Herseni keresték a megoldást. Randa ki is találta a dákok árjaságában, Erdélyben pedig az árja erődítményt. Az erdélyiek hagyományos rómaiságkultuszát osztrák katolikus importnak minősítette.⁷⁴ Ez ellentmondott a Kapitány szellemi örökségének, mert ő, mint egyik 1937-es körlevelében tudatta, az adamclisii határban található római diadalemlékből elhozott egy téglát, ezt beépítették a Zöld Ház falába, hogy kapcsolatot teremtsenek a hajdani római és a mai román legionáriusok között.⁷⁵ A diadalemléket 109-ben emelték Traianus császár dákok felett aratott 102-es győzelmének emlékére. 1941-ben viszont az erdélyi Sima volt a főnök, az ő hatalmát kellett legitimálni, aztán, amikor Randa 1945 után osztrák történész lett, gondosan antológiába foglalta Codreanu fentebb említett körlevelét.⁷⁶ És miközben rasszizmust hirdetett, megmaradt a sokat hangoztatott spiritualizmusnál: „A román nép jövőjének nagyszerűsége attól függ, hogy milyen intenzíven olvad össze a nép lelke az új etikai és metafizikai értékekkel, amelyeket a csodálatos legionárius mozgalom alkotott, az új ember előőrsé.”⁷⁷

Herseni óvatosabb volt és némileg komolyabb. Berliini harcostársát is irritálta, hogy „ő az egyetlen legionárius, akinek lelkében – saját hasznára is – sikerült erkölcsi eszményeit és politikai kívánalmait összebékíteni azzal a világgal, amely ellen harcolt”.⁷⁸ Tudta, mit kell mondani, akkor is, amikor – az úgymond zsidó és demokratikus sajtó torzításaival szemben – reális képet akart adni a náci rasszizmusról. Ennek tudományos alapja van és politikai eszmény – hangsúlyozta. Az északi faj a legtökéletesebb, és a németek nagy része ahhoz tartozik. Egy nép tulajdonságait az eugenikával lehet jobbá tenni, „Hitler zsenialitása e lehetőség világos víziójában is rejlik”. Szavai prófétikusak: „az az állam, amely a fajmérgezés századában saját faji elemei gondoskodására szánja el magát, egy nap a világ ura lesz”. Herseni ennek az univerzalizmusnak az értelmét is megtalálta. Mert: „a rasszizmus a valóságból indul, de az értékek szintjén át fokozatosan eljut az eszmény birodalmába”. És a német nép a rasszizmusnak köszönhetően kulturális alkotásaival és kikísérletezett módszereivel

73 *Lucian Butaru*: Rasism românesc. Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2010. 179–180.

74 *Alexandru Randa*: Rasism românesc. București, 1941. 3–6.

75 *Valeriu Cârdu*: Piatre dela temelie veacului. Buna Vestire 1937. júl. 3. 104. sz.

76 *Alexander von Randa*: Lebende Kreuze. Colecția Europa, München, 1979. 143.

77 *A. Randa*: Avangarda omului nou. Vremea 1940. szept. 22. 570. sz.

78 *Dumitru Cristian Amzăr*: Jurnal berlinez. România Press, București, 2005. 199.

gazdagítja az egész emberiséget. Rosenberget is így kell érteni, amikor azt állítja, hogy „ma új hit születik, a vér mítosza, a hit abban, hogy a vérrel általában az ember isteni jellegét védjük”.⁷⁹ Herseni is a maga módján konzseniálisnak bizonyult, mert némileg átértelmezte Hitlert, méghozzá a Hitler által némileg lenézett Rosenberg-könyvből idézve. De a kultúra primátusával a legionarizmust sikerült a nácizmussal harmonizálni és egyben a román eugenika számára is perspektívát nyújtani. Ugyanakkor a nürnbergi pártnapokon kultúrbeszédeiben a Führer is a kultúra utolérhetetlen magasába próbált emelkedni, ahova publikuma már nem követte a jó kis sörözések után, és azok folytatására készülve inkább szunyókált.

A legionáriusoknak viszont ébernek kellett maradniuk. Mint Randa az *Axá*-ban hirdette: „A Kapitány, a Nicadorok és Decemvirek és ezernyi kamerád menete a halálba a nagy román sors kezdete.”⁸⁰ A legionárius publicisztikában a Légio a legmagasabbrendű Románia, miközben egyre mélyebbre süllyesztette a valóságos Romániát. E. Ionesco így emlékezett ezen idők hangulatára: „Egy zord és komor novemberi napon az én utcámban az emberiség és a kozmosz minden bestialitását és egész végtelen ostobaságát megtestesítve vonultak és énekeltek, nem tudom milyen vas-»éneket« (valamiféle bögést adtak elő), vadállati és vas szavakkal (*vorbe de fiere și fier*), vadállatokat és vasakat köpködtek, láncos és vasalt pofával. Annyira hasonlítottak, hogy az volt az ember érzése, egyazon sokszorosított típusról van [...], Románia pedig elveszett az emberiség számára. Ahogyan haladtak, úgy szállott le a pokol éjszakája a városra.”⁸¹ De – hosszú napfogyatkozás után – hogyan jött fel azok napja, akik tollukat a nemzeti-legionárius állam szolgálatába állították?

Epilógus

A nemzeti-legionárius állam lopakodó módon mégis megvalósult. 1956-ban Hruscsov nagy beszéde és a magyar forradalom után a román pártvezetés lassan elővette a nacionalista kártyát, Ceaușescu pedig ki is játszotta, ameddig lehetett. Így az az állam, amely a legkevésbé nacionalistaként lépett be a szocialista táborba, a legnationalistább államként lépett ki belőle. A vasgárdisták 1945-ben a kommunistákkal valamiféle fegyverszüneti szerződést kötöttek, de a választások után megindult az üldözésük, 1948-ban már húszezret tartóztattak le közülük. 1957–1958-ban újabb letartóztatási hullám következett azzal a céllal, hogy az értelmiséget megfélemlítsék. 1964-ben az általános amnesztiával mintegy hatezer legionárius hagyta el a börtönvilágot. Előtte kemény átnevelésnek voltak alávetve, utaztatták őket az országban, hadd lássák, már vége az általuk is gyűlölt polgári világnak, új világ épül, amely igazi nemzeti politikát folytat, egyre igazibbat – a diktátor legyilkolásáig.

Constantin Noica (1909–1987) 1946-ban jelentkezett a népi törvényszéken, büntetést kért legionárius cikkei miatt, de bolondnak nézték, és 1948-ban birtokát

⁷⁹ *Traian Herseni*: Mitul sângelui. Cuvântul 1940. nov. 23. 41. sz.

⁸⁰ Arhiva Națională Istorică Centrală (Bukarest), Ministerul de interne, Diverse 11/1930. 69.

⁸¹ *Eugen Ionescu*: Război cu toate lumea. II. Humanitas, București, 1992. 273.

elvétték, őt pedig egy kisvárosba száműzték. Miután azonban Ciorannal nyílt le-
vélváltásba bonyolódott és Mircea Eliade nagy regényét nemcsak olvasta, hanem
tovább is adta, 1957-ben börtönbe került, ahonnan az általános amnesztiával sza-
badult. Közben megkötötte a maga alkuját a megfelelő szervekkel: egyik könyvét a
másik után adhatta ki, amelyek kódoltan és olykor még csak nem is kódoltan az új
függetlenségi politikát és a gazdasági autarkiát igazolták különböző filozófiai speku-
lációkkal. Később visszavonult egy Szeben megyei hegyi településre, ahol az ország
filozófiai központja lett, tehetséges fiatalok rendszeresen látogatták, és valamennyien
a kultúrával való ellenállás ethoszában élvezhették egymás társaságát. Az 1980-as
évek legnagyobb könyvsikere lett, midőn egyik tanítványa megírta, miként szakadt
el mesterétől, illetve annak Nyugat-ellenes nacionalizmusától. Noica azért időnként
kimehetett Nyugatra, hogy Ceaușescu Nobel-békedíja érdekében lobbizzon.

Cioran (1911–1995) viszont Párizsban élhette le életét, a manzárdlakó nagyvá-
rosi remete szerepét játszotta, francia írásaiban román írásaiért vezekelt – méghoz-
zá egyik legnagyobb francia stilisztaként. Az újnózis egyik prófétája lett, majd az
emberi bűnbeesést és elkárhozást ecsetelő látnok. Éjjeli apokaliptikus vízióit és a
világmindenséget illető szidalmait a hétköznapi életben kedves, udvarias modorral
és emberi segítőkészséggel egészítette ki. Kesergett a Habsburg Monarchia szétve-
rése miatt, felpanaszolta, hogy „az amerikaiak sem 1945-ben, sem előtte 1918-ban
nem voltak elég érettek a világbéke biztosítására”. Helyretette fontoskodó magyar
beszélgetőtársait, Fejtő Ferencet, Walter Györgyöt, akik a magyar bűnbakkereső rig-
mussal jöttek elő, és a svájci modellről beszélt nekik. 1989-ben őt is magával ragad-
ta a lelkesedés, visszatért anyanyelvéhez, románul adott hosszú interjút, de aztán
csalódott a forradalomban, és hamar visszatért a román történelmet néhány szóba
sűrítő kedvenc szólásához: „Nem adatott meg.” 1992-ben pedig már keserűen jóslt
a románoknak: „félrecsúszott nép lesznek”. A sors iróniája őt sem kímélte, amikor
súlyos betegség sújtotta, állítólag németül beszélt, pedig ilyenkor az ember anya-
nyelvéhez tér meg. Mikor Alzheimer-kórral kórházba került, már románul károm-
kodott és Lear királyként örvengött – mint élettársa emlékezik. Olykor üvöltött, mint
egy farkas. Önbeteljesítő jóslatot vetett volna 1957-ben papírra?: „Üvöltő filozófus
vagyok. Eszméim, ha eszmék, üvöltenek; nem magyaráznak semmit, robbannak.”
De időnként, amikor már meg sem szólalt, úgy nézett élettársára, Simone Bouéra,
hogy ez „olyan dolgokat olvasott ki tekintetéből, melyeket nagyon rég nem” tehetett
– talán először még hosszú kamaszkora végén...

P. P. Panaitescu (1900–1967) otthon úszta meg legionárius politikai tevékeny-
ségét. Antonescu megbocsátotta neki szemtelenkedését, és 1943-ban már tanköny-
vet írhatott a gimnáziumok számára. Ezt 1990-ben újra kiadták, jobb híján, de a
tanárok akkor már nyelvileg sem értették, és sokaknak olybá tűnhetett, mintha egy
másik nép történetéről szólna. 1945-ben gyűjtőtáborba zárták, de önmagához és a
mozgalomhoz híven arra tett javaslatot, hogy a kommunisták a legionárius elittel
együtt számolják fel a burzsoáziát. Kezdetben csak álnéven publikálhatott, majd
saját nevéen is. Történelmi munkássága az átlag fölé magasodik.

Traian Herseni (1907–1980) 1945 után a kolozsvári egyetemre került, de
1947-ben szovjetellenességére hivatkozva elbocsátották onnan. Az egykori legio-

nárius csak később kerülhetett elő, mert egyelőre a volt legionárius dékán vívta feljelentéscsatáját a volt legionárius rektorhelyetttessel. Herseni 1952-ben került börtönbe. 1968 után majdnem minden évben megjelent egy-egy könyve a szociológia, az irodalomszociológia, irodalmi antropológia tárgykörében. Kicsit megtanulta a marxista frazeológiát, de alapvetően a fenomenológia nyelvén értekezett, és a mozgalom ma is méltán tartja őt jeles tagjai között számon. Ciorannak nem bocsátották meg ugyan, hogy megtagadta vasgárdista múltját, azonban mégis maguk közé sorolják. Az internetes honlapokon lépten-nyomon közlik Codreanu magasztaló cikkét, és kitesznek egy olyan fotót, amelyen a felirat szerint Cioran és Codreanu együtt szerepelnek, méghozzá zöld ingben, keresztszíjjal. Csalás! Nem Ciorant láthatjuk rajta, hanem Nicolae Constantinescut, aki meggyilkolta Ducát. Az internetes kép egy korabeli fényképről készült, pontosabban onnan vágták ki. Az eredeti képeplapon hat személy látható, és egyik sem Cioran, de így is bűnhődött azért, mert a Vasgárdát örült szektának nevezte, és megvallotta, „intellektuális szégyen” volt, és ami a legsúlyosabb: „román forradalom Románia ellen.”

AMBRUS MISKOLCZY

THE IDEOLOGIST-JOURNALISTS OF THE NATIONAL-LEGIONARY STATE: THE PHILOSOPHER AND THE ANTI-PHILOSOPHER, THE HISTORIAN AND THE SOCIOLOGIST

One of the characteristic traits of Romanian fascism is rooted in the fact that it came to power after the majority of its political élite had been ordered to be killed, without even lip-service to legal formalities, by king Charles II. Having forced the removal of the king, general Antonescu needed mass support, and consequently ceded part of the power to the Iron Guard, alias the Legion of Saint Michael the Archangel. As this measure led to political chaos, the general suppressed the Legion and persecuted its members with all possible means.

During the five months of legionary domination, the young literate elite faced the task of defining what exactly the legionary revolution meant. The philosopher Constantin Noica mainly legalised vengeance with his pseudo-theological articles. Cioran, the anti-philosopher, adopted a peculiar tactics by glorifying on the one hand Codreanu, the assassinated leader of the Iron Guard, thereby relativising the greatness of his successor Horia Sima, and writing about Transylvania as Romania's Prussia on the other hand, thereby strengthening the legitimacy of Sima, himself a Transylvanian. While the legionarism of the historian Petre P. Panaitescu is generally explained by his ambitions, he was in fact guided in his production of stereotyped fascist journalism by his conviction that the contemporary state of Romania's development was best matched by fascist modernisation. Traian Herseni, a great promise of Romanian sociology, began to promulgate primitive racial theory.

Paradoxically, all four intellectuals were capable of drawing a more positive program in the 1930s, when the Iron Guard was still excluded from power, than in the period of its political dominance. Yet through their cult of vengeance, leadership and race, all four paved the way before the communists and their cult of class struggle, of the Party and its leader and of the working classes in general. Cioran was alone in reneging on his fascist record, the other three intellectuals gradually found their place in the anti-intellectual intellectual framework of the national communist system.